

**Відгук офіційного наукового опонента
доктора політичних наук, професора
Третьяк Олексія Анатольовича
на дисертацію
Тяпкіної Юлії Олегівни
«Армія та суспільство: політико-інституційний вимір»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 052 – Політологія**

Українське суспільство перебуває на шляху трансформації від індустріальної стадії розвитку до побудови якісно нової цивілізації, що базується на новітніх технологіях, індустрії інформації та послуг. Цей процес відбувається на фоні загострення глобальних проблем, міжцивілізаційних протиріч, змін у геополітичній ситуації, які супроводжуються перманентними війнами і воєнними конфліктами, збройним насильством та воєнною небезпекою, що у свою чергу підвищує значущість військової сили та армії.

Від останньої (як легітимного носія військової сили) вимагається постійне підвищення рівня ефективності захисту суспільства від нових загроз та небезпек, що, зрозуміло, неможливо без активізації функціонування всіх провідних суспільних інститутів. І, очевидно, що всі нові дослідницькі розвідки в цьому напрямі передбачають уточнення, перш за все, моменту змісту і форми взаємодії армії і суспільства в нових умовах розвитку соціуму, що трансформується.

Тема дисертації є актуальною, бо в сучасних умовах об'єктивними наслідками аналізу місця та ролі збройних сил в суспільстві, що трансформується, є формування найбільш прийнятної концепції національної безпеки, яка б ефективно протистояла якісно новим загрозам існуванню соціуму, дозволяла б забезпечити надійне зростання і добробут країни, сприяла становленню й удосконаленню громадянського суспільства.

Дисертація є складовою комплексної наукової теми «Соціалізація особистості в сучасних соціокультурних і соціально-політичних контекстах (0119U101695 від 02.05.2019 р.), яку розробляє кафедра політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди.

Робота має логічну структуру (складається із вступу, трьох розділів та висновків), вирізняється ґрунтовним аналізом широкого спектру вітчизняних та зарубіжних джерел відносно поставленої проблеми.

У дисертаційному дослідженні відстежується зважений науковий підхід до визначення його мети та завдань (с. 17). Вдало визначені об'єкт і предмет дослідження, зміст яких свідчить про сутнісне розуміння та опрацювання на високому фаховому рівні дисертанткою обраної дослідницької проблеми. Оптимально продумана методологія дослідження вбирає в себе комплекс як загальнонаукових, так і спеціальних методів, що використовуються в політичних науках.

У першому розділі дисертації «Сучасне суспільство: концептуальні інтерпретації у політичному полі» (с. 22–67) Ю.О. Тяпкіна здійснила огляд теоретичних інтерпретацій сучасного суспільства у політологічному дискурсі та виявила їх специфіку щодо соціуму, який знаходиться в процесі трансформації. З позиції результатів здійсненого аналізу досить обґрунтовано доводиться, що сучасне суспільство можна розглядати як суспільство ризику, контекст розвитку якого визначається процесом постійної / подальшої демократизації (с.41–43).

У другому розділі «Армія як елемент соціально-політичної реальності: політико-інституціональна експлікація» (с. 74–141) дисертантка не тільки всебічно розглянула теоретико-методологічні засади дослідження армії (збройних сил) як елемента соціально-політичної реальності у контексті систематизації відповідних наробок у три групи:

загальновідомі концепції війни і миру (К. фон Клаузевіца, К. Райта, Р. Арона, М. ван Кревельда);

авторські окремі теоретичні конструкції, що акцентують увагу на певних аспектах формування та існування армії як політичного інституту (від Ч. Мілса до П. Бурдьє);

провідні політичні теорії сучасності (від структурного функціоналізму

до неонституціоналізму) (с. 75), але й здійснила політико-інституційну експлікацію останньої у контексті розвитку суспільства ризику з позиції застосування провідних положень неонституціоналізму (с. 131–139).

У третьому розділі «Базові моделі взаємодії армії та інститутів суспільства ризику (український контекст)» (с. 149–211) Ю.О. Тяпкіна визначила базові моделі взаємодії армії та сучасного соціуму за умов його трансформації в суспільство ризику як за змістом й структурою (провідні положення), так й за форматом застосування (у внутрішньому середовищі військового інституту; у просторі міжінституціональної взаємодії) (с. 153)

Висновки роботи є логічними, виваженими, достовірними та актуальними для сучасного політичного дискурсу (с. 223–230). Результативність дослідження виявилася в отриманні нових науково обґрунтованих результатів, які представляють незаперечну цінність для політичної теорії і практики.

Наукова новизна основних положень дисертаційного дослідження є аргументованою та переконливою. Слід зазначити, що окремі з них є найважливішими. Так дисертанткою, вперше у вітчизняній політичній науці:

– запропоновано авторський варіант методології дослідження взаємодії армії та суспільства на підставі визначення перспективи нормалізації ризиків за умов постійних змін, насамперед, на інституціональному рівні на засадах комплементарного застосування неонституціонального підходу та евристичного потенціалу теорії суспільства ризику;

– сформовано робочі моделі політичних практик, які відтворюють основні напрями і специфіку взаємодії армії та суспільства за умов трансформації останнього у суспільство ризику (перша модель пояснює зміни усередині самого інституту ЗС (контрактний, гендерний аспекти), а друга – враховує зміни безпосередньо у процесі функціонування різних суспільних інститутів, інституцій та структур (капеланство, демократичний / громадській контроль) (с. 18–19).

Матеріали та результати дисертаційного дослідження мають важливе

практичне значення:

для владних структур при розробці концептуальних документів з питань національної безпеки, воєнного будівництва, розробки шляхів реформування силових структур України під впливом нових асиметричних загроз, удосконаленні законодавства в питаннях боротьби з тероризмом та незаконними збройними формуваннями, підвищення ефективності миротворчої діяльності вітчизняних збройних контингентів тощо.

для закладів системи вищої освіти при розробці навчальних курсів та спецкурсів для студентів спеціальностей «Політологія», «Міжнародні відносини», «Державне управління» та курсантів вищих військових навчальних закладів.

Основні положення дисертації були апробовані на багатьох наукових конференціях і повно викладені у 10 опублікованих працях дисертантки, в тому числі у 5 статтях опублікованих у наукових фахових виданнях України з політології, включених до міжнародних наукометричних баз, у статті у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Європейського Союзу (Польщі).

Зіставлення анотації з основними положеннями тексту дисертації Ю.О. Тяпкіної свідчить про ідентичність формулювань мети, об'єкта, предмета, завдань, новизни, висновків у стислому варіанті. В анотації окреслено методологію дослідження. Анотація не містить інформації, якої немає в дисертації.

Дисертація та оприлюднена анотація оформлені відповідно до вимог чинного Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Ю.О. Тяпкіної, його наукову новизну, обґрунтованість та достовірність результатів, зазначаємо, що, на наш погляд, текст дисертації не позбавлений певних дискусійних положень та зауважень.

Перше зауваження випливає із провідної тези роботи, що армія «займає

найвищий рівень довіри серед населення України, що вказує на його певний потенціал щодо впливу на соціально-політичну сферу» (с. 16), на наш погляд, було б доцільно в тексті присвятити цьому аспекту більше уваги: дослідити фактори, які впливають на рівень довіри; провести компаративний аналіз стосовно динаміки рівнів довіри до армії, наприклад, в країнах з усталеним демократичним та перехідним режимами, з метою подальшого порівняння з українськими показниками. Це певним чином посилює контекст дослідження.

Друге зауваження стосується доволі детального аналізу моделей громадського/цивільного контролю над армією (С. Гантінгтона та Е. Нордлінгера), що представлений у підрозділі 3.2. («Модель міжінституціональної взаємодії армії та суспільства у соціально-політичному контексті»). З огляду на те, що третій розділ присвячено *українському контексту* досліджуваної проблеми, і громадський контроль над армією виступає ланкою взаємодії між армією та суспільством, необхідно, було, на наш погляд, навести та обґрунтувати власну дослідницьку позицію стосовно *оптимальної* моделі контролю саме для армії України.

Третє та четверте зауваження, пов'язані з виникненням та становленням у сучасному соціально-політичному просторі нової структури (інституції в інтерпретації дисертантки) – приватних військових компаній (ПВК). З тексту роботи не зовсім зрозуміло, на наш погляд, по-перше, чому створення ПВК здебільшого актуалізується в державах сталої демократії, які сьогодні є лідерами у наданні військових послуг на комерційній основі; а, по-друге, яка перспектива створення ПВК у трансформаційних державах, зокрема, Україні?

Щодо до п'ятого зауваження, дисертаційна робота, на наш погляд, виграла б, коли б містила у собі додатки, наприклад, щодо показників (зокрема. чисельності армії, видів озброєння, транспортної інфраструктури, військового бюджету тощо, за якими експерти міжнародних аналітичних компаній визначають найсильніші армії в світі та їх індекси розвитку), які аналізуються дисертанткою у підрозділі 3.1. («Модель структурної

трансформації армії у ризикогенному просторі»).

Разом з тим висловлені зауваження та питання мають дискусійний та рекомендаційний характер, не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження та не применшують загальне позитивне враження від роботи.

Дисертація Тяпкіної Юлії Олегівни на тему «Армія та суспільство: політико-інституційний вимір» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України №40 від 12 січня 2017 р. (зарєстрованого в Міністерстві юстиції України, 3 лютого 2017 р за №155/300023) та п. 10 «Порядку проведення експерименту та присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. за №167, а її авторка - Тяпкіна Юлія Олегівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 – Політологія.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політології
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

О. А. Третяк

Мені скарбач
22.04.2021

Г. В. Ходанець